

Smjernice za razvoj javnih politika: Srednjoškolsko obrazovanje

Zagreb, listopad 2023.

Impresum

Naslov: Unaprjeđenje pravičnosti i uključenosti srednjoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj: analiza i preporuke za javne politike

Izdavač: Institut za razvoj obrazovanja

Autori: Radna skupina za srednje obrazovanje Mreže Cjeloživotno učenje za sve:

- Ana Skledar Matijević, Institut za razvoj obrazovanja
- Branislava Baranović, Institut za razvoj obrazovanja
- Thomas Farnell, Institut za razvoj obrazovanja
- Iris Marušić, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Jelena Matić Bojić, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Valentina Mikulić, Nansen dijalog centar
- Iva Odak, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Jelena Perak, Forum za slobodu odgoja
- Eli Pijaca Plavšić, Forum za slobodu odgoja
- Ivana Pikić Jugović, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Saša Puzić, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Josip Šabić, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Urednik: Thomas Farnell

Zahvala: Autori žele zahvaliti svim predstavnicima organizacija i ustanova te drugim stručnjacima koji su sudjelovali u konzultacijama u vezi ovih preporuka.

Lektura: Mnemosyne j.d.o.o.

Grafičko oblikovanje: Prorsus komunikacije d.o.o.

Ova publikacija se koristi u skladu s uvjetima i odredbama licence za nekomercijalnu uporabu Creative Commons Attribution: Imenovanje 4.0 međunarodna (CC BY 4.0).

Ova publikacija je izdana u sklopu projekta Tematska mreža Cjeloživotno obrazovanje dostupno svima, čiji je nositelj Institut za razvoj obrazovanja (Prilaz Gjure Deželića 30, 10000 Zagreb, +385 1 4555151, iro@iro.hr). Projekt je sufinanciran sredstvima Europske unije iz Europskog socijalnog fonda (399.684,75 EUR; 3.011.424,74 HRK) i sredstvima Državnog proračuna Republike Hrvatske (70.532,60 EUR; 531.427,90 HRK). Ukupna vrijednost projekta iznosi 470.217,35 EUR (3.542.852,64 HRK), a razdoblje provedbe projekta je od 29.10.2020. do 29.10.2023.

www.strukturifondovi.hr

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Mreže Cjeloživotno učenje za sve i Instituta za razvoj obrazovanja kao izdavača.

Svi izrazi koji se koriste u tekstu, a imaju rodno značenje, bez obzira jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, obuhvaćaju na jednak način i muški i ženski rod.

Sadržaj

Impresum	2
1. UVOD	4
2. OKVIR: STRUKTURA ANALIZE I PREPORUKA	7
3. POTENCIJALI: SNAGE I DOBRE PRAKSE U SUSTAVU	10
4. IZAZOVI: ANALIZA OBRAZOVNIH NEJEDNAKOSTI	12
5. PREPORUKE: CILJEVI	17
Opći ciljevi.....	17
Specifični ciljevi.....	17
6. PREPORUKE: MJERE	19
1. Javnopolitički okvir.....	19
2. Pristupačnost.....	19
3. Financijska potpora.....	20
4. Podrška za učenike.....	21
5. Podrška za nastavnike.....	21
6. Uključiva ustanova.....	22
PRILOG 1: SKUPINE U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU	23
PRILOG 2: DODATNE BILJEŠKE UZ PREPORUKE	24
POPIS LITERATURE	28
POPIS KRATICA	32
POPIS ČLANOVA MREŽE	33

1. UVOD

Javopolitički kontekst

Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u srednjoj školi (čl. 4., st. 2), odgoj i obrazovanje u srednjoj školi temelji se na jednakosti obrazovnih mogućnosti za sve učenike prema njihovim sposobnostima. Prema Nacionalnoj razvojnoj strategiji Hrvatska 2030, osiguravanje jednakih uvjeta sustavnog odgoja i obrazovanja za svu djecu i učenike pretpostavlja dostupnost odgoja i obrazovanja svoj djeci i učenicima. Prema Nacionalnom planu razvoja sustava obrazovanja, odgoj i obrazovanje trebaju biti uključivi, kvalitetni i pravični. Međutim, podaci upućuju na postojanje obrazovnih nejednakosti jer neke skupine učenika u Hrvatskoj još uvijek nemaju jednak pristup srednjoškolskom obrazovanju te ne ostvaruju primjerenu podršku tijekom odgojno-obrazovnog procesa.

Ova publikacija donosi analizu problema obrazovnih nejednakosti na razini srednjoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj i predlaže moguća rješenja u obliku preporuka za javne politike. Analizu i preporuke je pripremila radna skupina Mreže Cjeloživotno učenje za sve, koja okuplja stručnjake, istraživače i organizacije civilnog društva koji se bave problemom obrazovnih nejednakosti u Hrvatskoj u cjeloživotnom kontekstu, od razine ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja do visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih.

Analiza i preporuke izrađene su krajem 2022. i početkom 2023. godine, u istom periodu kada je izrađen i donesen novi krovni nacionalni dokument obrazovnih politika: **Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine** (dalje u tekstu: NPRSO). Mreža vidi analizu i preporuke kao komplementarne NPRSO-u, budući da je plan također identificirao obrazovne nejednakosti kao ključan izazov hrvatskog obrazovnog sustava, a srednjoročna vizija plana je da sustav odgoja i obrazovanja bude „uključiv, kvalitetan i pravičan“. Nadalje, Mreža je sudjelovala u eSavjetovanju o NPRSO-u i prihvaćena je većina prijedloga Mreže za jačanje naglaska na pravičnost i uključivost u dokumentu. Smatramo kako su brojne preporuke predstavljene u ovom dokumentu komplementarne NPRSO-u te ih je moguće provesti zajedno s već planiranim mjerama. Dugoročnije mjere vidimo kao mjere koje bi mogle biti inkorporirane u buduće akcijske planove i strateške dokumente koje će se donositi na nacionalnoj razini.

O Mreži Cjeloživotno učenje za sve

Mreža je pokrenuta u listopadu 2020. u sklopu projekta „Tematska mreža Cjeloživotno obrazovanje dostupno svima“, koji sufinancira Europska unija iz Europskog socijalnog fonda, a koordinira Institut za razvoj obrazovanja. U rad Mreže je uključeno ukupno 60 stručnjaka iz 10 temeljnih institucionalnih članova, 12 pridruženih institucionalnih članova te 8 individualnih članova.¹

Mreža Cjeloživotno učenje za sve zalaže se za pravičan i uključiv sustav odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj. Pravičnost i uključivost (eng. *equity and inclusion*) u kontekstu obrazovanja su usko povezani termini koji se odnose na rješavanje raznih oblika obrazovnih nejednakosti. Mreža definira navedene termine i njihov međuodnos u skladu s definicijama UNESCO-a (2017):

- **pravičnost** se u kontekstu obrazovanja odnosi na *načelo* osiguravanja da „se svi polaznici obrazovanja smatraju jednako važnima“. Načelo podrazumijeva da su polaznici

¹ Popis članova Mreže nalazi se u prilogu publikacije.

obrazovanja raznoliki te da mnogi polaznici zbog svojih osobnih karakteristika i vanjskih okolnosti mogu biti u nepovoljnom položaju u odnosu na druge polaznike tijekom procesa učenja. Načelom pravičnosti nastoji se osigurati da svi polaznici uspješno sudjeluju u obrazovanju i ostvare obrazovne ishode, bez obzira na njihove karakteristike i okolnosti.

- **uključivost** se u kontekstu obrazovanja odnosi na proces uklanjanja prepreka pristupu, sudjelovanju i uspješnom završavanju obrazovanja. Proces podrazumijeva donošenje mjera na razini obrazovnih ustanova i obrazovnog sustava koje imaju za cilj izjednačavanje mogućnosti među polaznicima obrazovanja. U ovom smislu, uključivost obrazovnog sustava je temelj za postizanje pravičnosti u obrazovanju.

Mreža je u okviru projekta 2021. godine provela istraživanja o stavovima predstavnika nadležnih institucija i drugih dionika o obrazovnim nejednakostima na svakoj razini obrazovanja (Farnell (ur.), 2022). Tijekom 2022. i 2023. godine radne skupine Mreže provele su sljedeća istraživanja:

- kvantitativno i kvalitativno istraživanje o iskustvima odgajatelja, učitelja i stručnog osoblja vezanim uz obrazovne nejednakosti u ranom/predškolskom i osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju (Radna skupina za rani i predškolski odgoj i obrazovanje i osnovnoškolsko obrazovanje²)
- kvantitativno i kvalitativno istraživanje o iskustvima nastavnika i učenika vezanim uz obrazovne nejednakosti u srednjoškolskom obrazovanju (Radna skupina za srednje obrazovanje³),
- kvantitativno i kvalitativno istraživanje o odustajanju od studija na razini visokog obrazovanja (Radna skupina za visoko obrazovanje⁴)
- analiza podataka o obrazovnim nejednakostima u području obrazovanja odraslih (Radna skupina za obrazovanje odraslih⁵)
- analiza položaja teme obrazovnih nejednakosti u strateškim dokumentima Vlade RH (Radna skupina za javne politike⁶).

Temeljem rezultata provedenih istraživanja te spoznaja iz ranijih relevantnih istraživanja i analiza, radne skupine Mreže izradile su sintezu identificiranih problema obrazovnih nejednakosti u Hrvatskoj te izradile preporuke za unaprjeđenje pravičnosti i uključivosti obrazovnog sustava, posebno za svaku razinu obrazovanja, kao i horizontalne preporuke za cijeli sustav odgoja i obrazovanja. Nacrti svih preporuka bili su predmet strukturiranih dijaloga u vidu okruglih stolova i „e-konzultacija“ (prikupljanje povratnih informacija putem virtualnih kanala) održanih tijekom 2023. godine.

Ova publikacija predstavlja rezultate cjelokupnog procesa u području srednjoškolskog obrazovanja koristeći sljedeću strukturu:

- potencijali: snage i dobre prakse u sustavu
- izazovi: analiza obrazovnih nejednakosti

² Članovi radne skupine za rani i predškolski odgoj i obrazovanje: Dejana Bouillet, Sanja Brajković, Thomas Farnell, Lucija Jusup, Ivana Novoselec, Eli Pijaca, Jelena Perak, Karmen Stipeč, Marina Šimanović

³ Članovi radne skupine za srednje obrazovanje: Branislava Baranović, Thomas Farnell, Ivana Jugović, Iris Marušić, Jelena Matić Bojić, Valentina Mikulić, Iva Odak, Eli Pijaca, Jelena Perak, Saša Puzić, Ana Skledar Matijević, Josip Šabić

⁴ Članovi radne skupine za visoko obrazovanje: Zvonimir Anić, Nikola Baketa, Branislava Baranović, Thomas Farnell, Vesna Kovač, Ivana Miočić, Teo Matković, Iva Odak, Saša Puzić, Ninoslav Šćukanec Schmidt

⁵ Članovi radne skupine za obrazovanje odraslih: Thomas Farnell, Katarina Jaklin, Teo Matković, Ivana Novoselec, Tihomir Žiljak

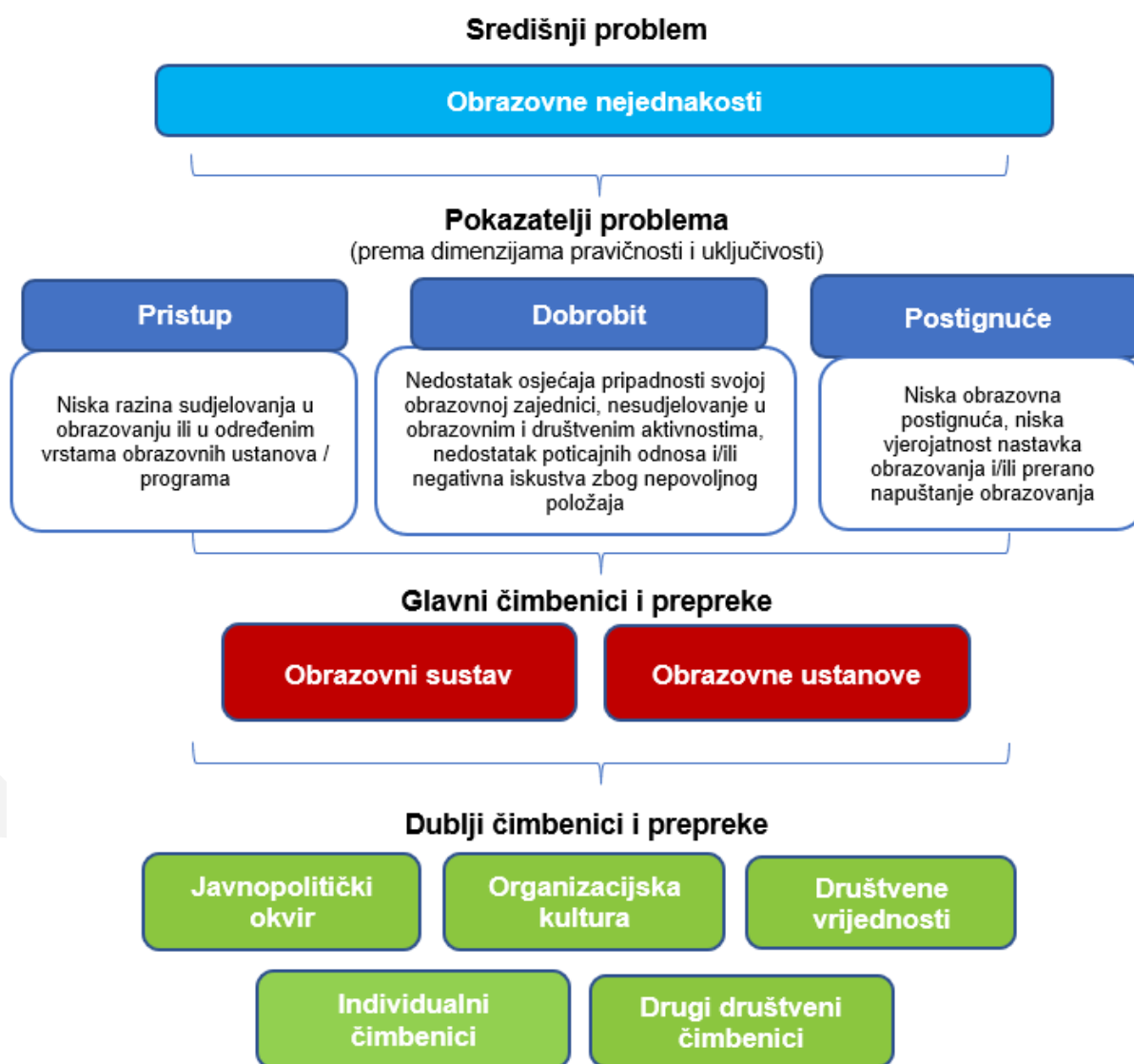
⁶ Članovi radne skupine za javne politike: Thomas Farnell, Anka Kekez Koštro, Ana Skledar Matijević Ninoslav Šćukanec Schmidt

- preporuke za javne politike: prijedlozi općih ciljeva, specifičnih ciljeva i mjera.

Ciljne skupine ove publikacije su primarno nadležne institucije u području srednjoškolskog obrazovanja, jedinice lokalne i područne samouprave te obrazovne ustanove koje navedene preporuke mogu inkorporirati u svoje trenutne i buduće obrazovne reforme, programe i inicijative. Istovremeno, vjerujemo da će publikacija služiti svim ostalim dionicima u području obrazovanja u Hrvatskoj (uključujući istraživače, organizacije civilnog društva, predstavnike medija i same polaznike obrazovanja i njihove obitelji) da osvijeste razne moguće načine ublažavanja i, dugoročno, prevencije obrazovnih nejednakosti.

2. OKVIR: STRUKTURA ANALIZE I PREPORUKA

Preporuke za javne politike predstavljene u ovoj publikaciji izrađene su na temelju analize obrazovnih nejednakosti na razini srednjoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj. Izvori podataka su istraživanja koja su proveli članovi Mreže Cjeloživotno učenje za sve, kao i druga dostupna istraživanja, nacionalni dokumenti i raspoloživi statistički podaci. U analizi je korištena metoda „analize problemskog stabla“ koja omogućuje kategoriziranje identificiranih problema u hijerarhiji uzročno-posljedičnih poveznica. Zbog kompleksnosti i dubine problema obrazovnih nejednakosti, članovi Mreže su dodatno prilagodili okvir problemskog stabla na način koji je prikazan u dijagramu u nastavku:

Okvir za analizu i za preporuke temelji se na definiranju tri **dimenzije** pravičnosti i uključivosti u obrazovanju te na identificiranju pokazatelja obrazovnih nejednakosti vezanih uz svaku dimenziju:

Dimenzije	Definicija dimenzije	Pokazatelj problema
Pristup	<p>Odnosi se na osiguravanje preduvjeta da pojedinci mogu bez prepreka pristupiti i upisati se u obrazovnu ustanovu ili program koji odgovara njihovim potrebama ili obrazovnim ciljevima.</p> <p>Dimenzija podrazumijeva da obrazovni sustav osigurava dostupnost, fizičku pristupačnost i priuštivost obrazovnih ustanova/programa. Odnosi se također na osiguravanje pravičnih i uključivih upisnih politika te na poticanje sudjelovanja skupina u nepovoljnom položaju u obrazovanju.</p>	Niska razina sudjelovanja u obrazovanju ili u određenim vrstama obrazovnih ustanova / programa
Dobrobit	<p>Odnosi se na osiguravanje optimalnog funkcioniranja i iskustva polaznika obrazovanja, odnosno ostvarivanja njihovog prava i mogućnosti cjelovitog i usklađenog razvoja potencijala.</p> <p>Prema definiciji Europske komisije (u kontekstu Europskog prostora obrazovanja), dobrobit u obrazovanju podrazumijeva da se polaznici obrazovanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osjećaju sigurno, cijenjeno i poštovano • aktivno se uključuju i smisleno angažiraju u akademskim i društvenim aktivnostima • imaju samopouzdanje, samoeфикаsnost i osjećaj autonomije • imaju podupiruće odnose s drugim polaznicima obrazovanja i obrazovnim radnicima • osjećaju pripadnost obrazovnoj zajednici te sretni i zadovoljni su sa životima u školi. <p>U kontekstu pravičnosti i uključivosti, ova dimenzija podrazumijeva da obrazovni sustav potiče pravično i uključivo okruženje u obrazovnim ustanovama, da se primjenjuju pravične i uključive metode podučavanja te da se osiguravaju primjereni materijalni uvjeti za polaznike obrazovanja, posebice za skupine u nepovoljnom položaju.</p>	Nedostatak osjećaja pripadnosti svojoj obrazovnoj zajednici, nesudjelovanje u obrazovnim i društvenim aktivnostima, nedostatak poticajnih odnosa i/ili negativna iskustva zbog nepovoljnog položaja
Postignuće	<p>Odnosi se na osiguravanje smanjivanja razlika u obrazovnim postignućima između različitih skupina polaznika obrazovanja, sprječavanje preranog napuštanja obrazovanja te poticanje nastavka obrazovanja nakon završetka programa.</p> <p>Ova dimenzija podrazumijeva da obrazovni sustav potiče prepoznavanje teškoća koje određeni polaznici imaju u obrazovnom procesu te pružanje odgovarajuće akademske i socijalne podrške u obrazovnom procesu, s posebnim naglaskom na skupine u nepovoljnom položaju.</p>	Niska obrazovna postignuća, niska vjerojatnost nastavka obrazovanja i/ili prerano napuštanje obrazovanja

Obrazovne nejednakosti proizlaze prvenstveno iz širih društvenih nejednakosti i njihove interakcije s obrazovnim ustanovama i obrazovnim sustavom, zbog čega su upravo te dvije kategorije navedene pod **glavnim čimbenicima i preprekama**. Međutim, prepoznajući kompleksnost obrazovnih nejednakosti i potrebu holističkog razumijevanja kako ih prevenirati, analiza obuhvaća i **dublje čimbenike i prepreke** koji (izravno ili neizravno) mogu imati negativan utjecaj na pravičnost i uključivost u obrazovanju. Sljedeće kategorije dubljih čimbenika identificirane su na temelju induktivnog procesa analize stavova dionika o obrazovnim nejednakostima i analize nalaza drugih istraživanja i dokumenata:

Dublji čimbenici i prepreke	Vrste izazova
Javopolitički okvir	Izazovi u obrazovnim politikama ili u drugim područjima javnih politika koji neizravno imaju negativan utjecaj na pravičnost i uključivost u obrazovanju.
Organizacijska kultura	Izazovi vezani uz norme, prakse, rukovođenje i umrežavanje ključnih ustanova u sustavu (nadležne institucije, obrazovne ustanove i dr.)
Društvene vrijednosti	Izazovi vezani uz načine na koji se vrijednosti obrazovanja te pravičnost i uključivost percipiraju u društvu.
Individualni čimbenici	Izazovi vezani uz motivaciju, kompetencije i obrazovne odabire pojedinaca. Ovi čimbenici se manifestiraju u kontekstu širih društvenih čimbenika (vidi dolje).
Drugi društveni čimbenici	Izazovi vezani uz šire socioekonomske i sociokulturne čimbenike u društvu i nejednaku raspodjelu ekonomskog, kulturnog, socijalnog i simboličkog kapitala.

3. POTENCIJALI: SNAGE I DOBRE PRAKSE U SUSTAVU

U procesu izrade preporuka važno je uzeti u obzir ne samo identificirane probleme, već prepoznati pozitivne politike i prakse u sustavu te identificirati potencijal novih ili nadolazećih inicijativa za daljnje unaprjeđivanje pravičnosti i uključivosti u obrazovanju. Niže u tekstu donosimo sažetak identificiranih snaga, ali i napomene o daljnjem prostoru za poboljšanje, nakon čega donosimo detaljniju analizu problema i konkretne preporuke za javne politike.

- Donesene su ili unaprjeđene politike financijske pomoći za učenike iz skupina u nepovoljnom položaju.** Uvedeni su programi stipendija na nacionalnoj i lokalnoj razini, posebice za Rome i za deficitarna zanimanja. Učenicima koji su članovi kućanstava kojima je priznato pravo na minimalnu zajamčenu naknadu obvezni udžbenici financirani su iz proračuna Republike Hrvatske. Omogućeno je i financiranje prijevoza, udžbenika i učeničkih domova na lokalnoj razini.

Usprkos ovom napretku, mnoge uvedene politike ne ispunjavaju zadani učinak. Nacionalna stipendija za Rome je niža od lokalnih, a financiranje prijevoza, udžbenika i učeničkih domova za više skupina u nepovoljnom položaju uvedeno je samo na lokalnoj, a ne i nacionalnoj razini, što znači da su neke jedinica lokalne i područne samouprave zakinite.
- Uvedeni su pomoćnici u nastavi u srednjim školama za potporu učenicima s teškoćama u razvoju.**

Istovremeno, postoje brojni problemi sa statusom i neadekvatnim radnim uvjetima pomoćnika u nastavi, kao i problem kratkoročnog projektnog financiranja, što dovodi do upitne održivosti same mjere te neizvjesnosti za korisnike.
- Srednje škole u Hrvatskoj imaju mogućnost zapošljavanja stručnih suradnika različitih profila koji brinu o dobrobiti učenika.**

Zakon predviđa zapošljavanje pedagoga, psihologa i stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila, međutim, sve srednje škole nemaju stručnjake svih potrebnih profila. Nadalje, postoje izazovi u vezi dostupnosti i opterećenosti stručnih suradnika: neujednačeno su dostupni po srednjim školama. Također, propisani standardi u vezi potrebnog broja zaposlenih stručnih suradnika u odnosu na broj djece se ne poštuju (usp. Analiza stanja unutar Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja). Nekih profila stručnjaka nedostaje na tržištu rada. Postojeći stručni suradnici su često preopterećeni, dok samo postojanje stručnih suradnika može rezultirati stavom među dijelom nastavnika da „nije njihov posao“ da se brinu za dobrobit učenika.
- Vlada RH je donijela Nacionalni plan za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. Do 2027. godine, koji sadrži mjere koje se odnose na obrazovanje.**

Donesen je i Akcijski plan za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma kojim se predlaže niz mjera usmjerenih na osiguravanje jednakog pristupa Roma kvalitetnom, uključivom obrazovanju, a na razini srednjoškolskog obrazovanja ističu se mjere protiv segregacije te za smanjenje razlika u dovršetku srednjoškolskog obrazovanja djece pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na ostalu djecu.

Ipak, tek oko trećine romskih učenika sudjeluje u obrazovanju na srednjoškolskoj razini.
- Vlada RH je donijela akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita koji sadrži mjere koje se odnose na obrazovanje.**

Akcijski planovi za integraciju tražitelja azila i azilanata koji sadrže mjere koje se odnose na obrazovanje doneseni su u nekim sredinama na lokalnoj razini (npr. Grad Zagreb). *Nacionalni akcijski plan vrijedio je od 2017. do 2019. godine, a nakon isteka tog razdoblja nije donesen novi plan.*

- **MZO je otvorio natječaj za prijavu projekata školskih preventivnih programa od 2020. godine te Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama.**

Natječaj za prijavu financiranja provedbe školskih preventivnih programa predstavlja posebno vrijednu inicijativu za osiguravanje dobrobiti učenika poput brige za mentalno zdravlje.

Iako se inicijative često uvode, one se uvode bez rješavanja otvorenih sustavnih/horizontalnih pitanja ili umrežavanja ključnih aktera te povezivanja znanja i iskustava, što dovodi do prečestog rasipanja resursa. Dodatno, iznosi koji su dodijeljeni školama u prosjeku su relativno niski, što dovodi u pitanje njihov učinak.

4. IZAZOVI: ANALIZA OBRAZOVNIH NEJEDNAKOSTI

U nastavku teksta donosimo tablicu sa sažetkom identificiranih problema obrazovnih nejednakosti na razini srednjoškolskog obrazovanja. Nakon prikazane analize slijede preporuke ciljeva i mjera za adresiranje navedenih problema.

1. SREDIŠNJI PROBLEM	
Obrazovne nejednakosti na razini srednjoškolskog obrazovanja	
2. POKAZATELJI PROBLEMA	
Pristup	<ul style="list-style-type: none"> • Značajan broj učenika ne uspije upisati srednju školu u skladu sa svojim obrazovnim aspiracijama. Popunjenost kapaciteta najviša je u gimnazijama, a osobito u prirodoslovno-matematičkim i prirodoslovnim gimnazijama. Popunjenost strukovnih programa s pristupom maturi nešto je niža (oko 90,9%), dok je najviše nepopunjenih mjesta u trogodišnjim programima. Izvor: Matković i Šabić (2022) • Učenici iz ekonomski i kulturno privilegiranih obitelji češće pohađaju gimnazije, dok učenici iz manje privilegiranih obitelji češće upisuju strukovne škole. Izvori: Puzić, Odak i Šabić (2019); Puzić, Šabić i Odak (2021) • Trogodišnje strukovne škole imaju veći udio učenika nižeg socioekonomskog statusa, učenika s teškoćama u razvoju i učenika pripadnika romske nacionalne manjine. Izvori: Matković i sur. (2013); Baranović (ur.) (2015) • Postoji rodna nejednakost prema vrsti škola. Više djevojaka nego mladića ide u gimnazije, osobito u opće i jezične gimnazije. U četverogodišnjim strukovnim školama mladića je znatno više u programima kao što su strojarstvo i elektrotehnika, dok je djevojaka više u programima kao što su ekonomija i zdravstvo. U industrijskim i obrtničkim školama više je mladića, iako je u programima koji se odnose na osobne usluge znatno više djevojaka. Izvor: DZS (2022) • Postoje brojne druge skupine u nepovoljnom položaju koje imaju izazove u pristupu srednjoškolskom obrazovanju: <ul style="list-style-type: none"> ○ Romi: Samo 31% romske djece u dobi od 14 do 19 godina se školuje (Izvor: Vlada Republike Hrvatske, 2021.) ○ učenici iz ruralnih područja, manjih mjesta i otoka (Izvor: Baranović, ur., 2015, Klepač, 2016) ○ učenici s teškoćama Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2022). <p>Iako postoje brojni iskustveni uvidi, podatci koji proizlaze iz istraživanja su oskudni, što upućuje na potrebu provođenja daljnjih istraživanja.</p>
Dobrobit	<ul style="list-style-type: none"> • Postoje izazovi vezani uz mentalno zdravlje, stres i anksioznost na razini populacije srednjoškolaca. Izvor: Kozjak Mikić, Jokić Begić i Bunjevac (2012) • Učenici gimnazija su izloženi izazovima mentalnog zdravlja, stresa i

2. POKAZATELJI PROBLEMA

anksioznosti.

Izvor: Kozjak Mikić, Jokić Begić i Bunjevac (2012), Puzić i sur. (2023.a, 2023.b)

- **Učenici strukovnih škola imaju veći broj izostanaka s nastave od učenika gimnazija.**

Izvori: MZO (2022)

- **Postoje razlike u nepovoljnom iskustvu učenja prema spolu: djevojke iskazuju veći stres, dok mladići imaju veći broj neopravdanih izostanaka.**

Izvor: Petak, Brajša-Žganec (2014); Kozjak Mikić, Jokić Begić i Bunjevac (2012), Keresteš (2021) Ambruš, Budeš, Liković, Mihaljević i Mirković Knaus (2021) Školski e-Rudnik [Vol. 2]; Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2023)

- **Učenici s teškoćama su izloženi brojnim izazovima koji utječu na njihovu dobrobit u školama.**

Na tržištu rada nedostaje osoba kvalificiranih za pružanje potpore učenicima s oštećenjima sluha. Također, učenicima s poremećajima u ponašanju i oštećenjima mentalnog zdravlja često se izriče mjera isključenja iz srednje škole zbog velikog broja neopravdanih sati ili agresivnog ponašanja.

Učenici s oštećenjem vida imaju izazove s pravovremenim osiguravanjem udžbenika. Također, zabilježeni su izazovi s prijevozom te smještajem u učeničke domove, kao i s izvođenjem praktične nastave u strukovnim programima.

Izvor: Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2020)

- **Mladi iz raznih skupina u nepovoljnom položaju izloženi su brojnim izazovima i problemima tijekom srednjoškolskog obrazovanja. Te skupine uključuju:**

- učenike iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa
- djecu s teškoćama u razvoju
- pripadnike romske manjine
- LGBTQ+ učenike
- učenike iz alternativne skrbi
- učenike iz ruralnih područja, manjih mjesta i otoka
- djecu hrvatskih branitelja
- učenike sa statusom azilanta/izbjeglice
- učenike koji putuju u školu
- beskućnike i one koji se nalaze u riziku od beskućništva
- učenike roditelje.

Izvori: Puzić i sur. (2021.), Puzić i sur. (2023.a, 2023.b), Štambuk (2022.); Matković (2010), Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina (2017), Bilić i Balog (2019)

2. POKAZATELJI PROBLEMA

Postignuće	<ul style="list-style-type: none"> • Niska razina svih vrsta pismenosti učenika srednje škole u odnosu na ostale OECD zemlje uključene u PISA istraživanja. Izvor: Markočić Dekanić i sur. (2020) • Slabiji rezultati učenika strukovnih škola na državnoj maturi u odnosu na gimnazijalce. Izvori: Školski e-Rudnik (e rudnik 3) MZO (2022); Šabić (2019); • Učenicima trogodišnjih strukovnih škola znatno je otežan nastavak obrazovanja. Izvori: Buković, Matković (2018); Matković, Lukić, Buković, Doolan (2013); Baranović (2015) • Uspjeh u srednjoj školi i aspiracije za nastavak obrazovanja povezani su sa socioekonomskim i sociokulturnim porijeklom učenika. Izvori: Košutić, Puzić i Doolan (2015); Puzić, Gregurović i Košutić (2016); Puzić, Odak i Šabić (2019), Puzić i sur. (2023.a, 2023.b) • Djeca iz obitelji s manje kvalitetnim interakcijama u obitelji imaju niži uspjeh u školi. Izvor: Luketić (2018) • Iako je rano napuštanje srednjoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj znatno niže od prosjeka EU, povezano je s nižim stupnjem obrazovanja roditelja i nižim prihodima kućanstva. Izvori: Matković (2010); Jugović i Doolan (2013), Jugović, Doolan (2013); Tomić, Botrić, Žilić (2018.), Ratkajec Gašević i Horvat u Zovko i sur., ur. (2022). • Učenici s teškoćama u razvoju u većem su riziku od ranog napuštanja srednjoškolskog obrazovanja. Izvor: Popović, S. i Buljevac, M. (2016).
-------------------	--

3. GLAVNI ČIMBENICI I PREPREKE

Obrazovni sustav	
<i>Pristup</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kriteriji za upis u srednju školu temelje se na ocjenama iz osnovne škole i ne uključuju dovoljno kriterija za poticanje pravičnosti i uključivosti. Izvor: Priopćenje Mreže (2022) • Regionalna nedostupnost obrazovnih programa. Izvor: Matković, Šabić (2022.) • Ravnatelji strukovnih srednjih škola percipiraju da njihovi učenici imaju otežan pristup visokom obrazovanju. Izvor: Puzić i sur. (2022), Program razvoja sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (2016. - 2020.) • Sužen izbor srednjih škola za učenike s invaliditetom temeljem ponude programa. Izvor: Popović, S. i Buljevac, M. (2016).
<i>Postignuće</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Trogodišnji strukovni programi imaju nedovoljan broj općeobrazovnih sadržaja te nemaju izravnu mogućnost polaganja državne mature, što otežava prohodnost prema visokom obrazovanju. Izvor: CEDEFOP (2020)
Obrazovne ustanove	

3. GLAVNI ČIMBENICI I PREPREKE

<i>Pristup</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Na razini osnovnog obrazovanja, učenici se usmjeravaju prema stereotipnim obrascima. Primjerice, učenici s lošijim postignućima usmjeravaju se u strukovne trogodišnje programe, dok se djevojke usmjerava k društveno-humanističkom području. Izvori: Program razvoja sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (2016. - 2020.), Baranović, ur. (2015)
<i>Dobrobit i postignuće</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Izazovi s nastavnicima: profesionalno sagorijevanje kvalitetnih i motiviranih nastavnika; nestručno izvođenje nastave i niska motivacija za rad kod dijela nastavnika. Izvor: Puzić i sur. (2022) • Razlike u školskom menadžmentu, odnosno vođenju škola. Izvor: Puzić i sur. (2022) • Nedostatak prepoznavanja učenika s emocionalnim i psihološkim teškoćama, kao i s teškoćama u razvoju, radi pružanja dodatne podrške. Izvor: Kozjak Mikić, Jokić Begić i Bunjevac (2012), Puzić i sur. (2022) • Nedostatak sustava podrške za učenike s lošijim školskim uspjehom te djeci s teškoćama u razvoju. Izvori: Puzić i sur. (2022), Puzić i sur. (2023.a, 2023.b) • Nedostatak podrške stručnih službi nastavnicima. Puzić i sur. (2022) • Nedostatak profesionalnog usmjeravanja i karijernog savjetovanja u srednjim školama. Izvor: Odak i Puzić (2019) • Nedostatna suradnja škole i roditelja. Izvori: Miljević-Riđički, Pahić (2010) (za romsku zajednicu) Puzić i sur. (2022)

4. DUBLJI ČIMBENICI I PREPREKE

Javnopolitički okvir	<ul style="list-style-type: none"> • Kratko trajanje obveznog obrazovanja negativno utječe na mogućnost postizanja boljih obrazovnih postignuća koja bi mogla rezultirati smanjenim nejednakostima. Izvori: Puzić, Gregurović i Odak (2018) • Sustav ne prepoznaje brojne skupine u nepovoljnom položaju, npr. učenici s psihičkim problemima, LGBTIQ+ učenici, učenici djeca migranata, mlade majke, i dr. Izvori: Štambuk (2022), Puzić i sur. (2022), Jugović i Bezinović (2020) • Deficitarnost zanimanja poput profesora matematike, fizike i informatike – niska primanja nastavnika; problem zadržavanja nastavnika u profesiji. Izvor: Markočić Dekanić A., Markuš Sandrić, M., Gregurović, M. (2019.), Puzić i sur. (2022) • Otežano zapošljavanje stručnjaka za rad s učenicima s teškoćama u razvoju. Izvori: Popović, S. i Buljevac, M. (2016), Puzić i sur. (2022) • Nedovoljne kvote studenata na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. Izvor: Puzić i sur. (2022)
Organizacijska kultura	<ul style="list-style-type: none"> • Neodgovarajuća kvaliteta suradnje s centrima za socijalnu skrb, što se pripisuje potkapacitiranosti tih centara.

4. DUBLJI ČIMBENICI I PREPREKE	
	Izvor: Puzić i sur. (2022)
Vrijednosti	<ul style="list-style-type: none"> • Dominantna vrijednost „meritokracije“, bez uzimanja u obzir u dovoljnoj mjeri da učenici svoje obrazovne putove započinjaju i nastavljaju s bitno različitih pozicija (npr. s obzirom na stavove društvene okoline, obiteljsku ili zdravstvenu situaciju). Izvor: Puzić i sur. (2022) • Percepcija nižeg ugleda strukovnog obrazovanja, posebice obrtničkih škola (manja prestižnost u odnosu na gimnazijske programe). Izvor: Buković, Matković (2018) • Dominantnost rodnih i drugih stereotipa, što utječe na proces podučavanja te usmjeravanja tih učenika. Izvor: Jugović (2015, 2017) • Obrazovanje nije dovoljno prepoznato kao društvena vrijednost te niski društveni status i ugled nastavničke profesije. Izvor: Markočić Dekanić A., Markuš Sandrić, M., Gregurović, M. (2019.)
Individualni čimbenici	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici iz nepriviligiranih sredina nemaju dostatne informacije za donošenje kvalitetnih odluka o obrazovnim odabirima. Izvor: Odak i Puzić (2019) • Prisutno je „samoisključivanje“ učenika kod nastavka obrazovanja nakon srednje škole. Zbog ograničenih socioekonomskih resursa i neraspologanja relevantnim informacijama, učenici često zaključuju da određeni obrazovni smjer „nije za njih“ ili žele izbjeći odabir obrazovnog puta koji nosi određeni rizik. Izvori: Puzić, Odak i Šabić (2019); Puzić, Šabić i Odak (2021): • Nedovoljno razvijene kompetencije kako učiti načine učenja, razlike u akademskoj samoefikasnosti učenika između raznih skupina. Izvor: Ristić Dedić i sur. (2017) , Puzić i sur. (2023.a, 2023.b) • Nedostatne tehničke mogućnosti praćenja nastave na daljinu (računalna oprema, internetska veza i sl.). Izvor: Puzić i sur. (2022)
Drugi društveni čimbenici	<ul style="list-style-type: none"> • Siromaštvo i nejednakosti vezane uz obiteljski socioekonomski i sociokulturni status kao izrazito snažan izvor obrazovnih nejednakosti koji oblikuje obrazovne uvjete i kvalitetu života učenika. Izvori: Baranović, ur. (2015); Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017, Puzić i sur. (2023.a, 2023.b) • Česta manjkavost javnih servisa u manjim sredinama (npr. pravovremena psihološka pomoć izvan škole; rana intervencija i stručna podrška za djecu s teškoćama u razvoju; javni prijevoz). Izvor: Perak (2021) • Pojava kriza koje produbljuju postojeće nejednakosti (pandemija COVID-19, potres). Izvor: Ristić Dedić i Jokić (2021), Europski parlament (2022)

5. PREPORUKE: CILJEVI

U nastavku donosimo preporuke za opće i specifične ciljeve budućih javnih politika u Hrvatskoj za smanjivanje obrazovnih nejednakosti na razini srednjoškolskog obrazovanja. Specifični ciljevi su grupirani u šest tematskih područja predloženih mjera, prema strukturi koja je dogovorena za sve razine obrazovanja (od ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja do visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih). U nastavku teksta predstavljamo preporuke konkretnih mjera za postizanje svakog od predloženih specifičnih ciljeva.

Preporuke su komplementarne **Nacionalnom planu razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027.**, budući da je plan također identificirao obrazovne nejednakosti kao ključan izazov hrvatskog obrazovnog sustava, a srednjoročna vizija plana je da sustav odgoja i obrazovanja bude „uključiv, kvalitetan i pravičan“. Smatramo da preporuke mogu služiti kao važan resurs u planiranju i provedbi predloženih mjera za srednje obrazovanje.

Opći ciljevi

1. **Osigurati jednak pristup kvalitetnom srednjoškolskom obrazovanju za sve učenike;**
2. **Smanjiti socijalne i rodne nejednakosti u odabiru vrste srednje škole;**
3. **Osigurati podršku učenicima kako bi se smanjile razlike u postignućima i smanjio rizik od ranog napuštanja obrazovanja;**
4. **Unaprijediti dobrobit učenika u srednjoškolskom obrazovanju, posebice učenika iz skupina u nepovoljnom položaju.**

Specifični ciljevi

Područje intervencije	Specifični ciljevi
1. Javnopolitički okvir	<i>Javnopolitički okvir je definiran nacionalnim strategijama koje se odnose na obrazovnu politiku. Mreža Cjeloživotno učenje za sve smatra da je trenutni okvir zadovoljavajući te da se unutar njega mogu uklopiti svi ključni problemi i rješenja.</i>
2. Pristupačnost	2.1 Smanjiti prepreke za upisivanje srednje škole u skladu s odabranim obrazovnim ciljeva učenika/učenica 2.2 Smanjiti rodne nejednakosti u odabiru vrste srednje škole
3. Financijska potpora	3.1 Osigurati ravnomjernu regionalnu dostupnost udžbenika, prijevoza i smještaja te stipendija za učenike iz skupina u nepovoljnom položaju 3.2 Osigurati tehničke mogućnosti za potporu učenju 3.3 Sustavno adresirati nedostatak potrebnih kvalificiranih nastavnika, posebice u malim sredinama
4. Podrška za učenike	4.1 Osigurati stručnu podršku u području mentalnog zdravlja i pozitivnog razvoja / dobrobiti (eng. wellbeing)
5. Podrška za	5.1 Unaprijediti nastavničke kompetencije za pravičnost i uključivost

nastavnike	5.2 Osigurati podršku nastavnicima za sprječavanje profesionalnog sagorijevanja
6. Uključiva ustanova	6.1 Definirati i osigurati razvoj kompetencija ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove potrebnih za stvaranje inkluzivne škole 6.2 Definirati i osigurati razvoj kompetencija stručnih suradnika odgojno-obrazovne ustanove potrebnih za stvaranje inkluzivne škole

6. PREPORUKE: MJERE

1. Javnopolitički okvir

Javnopolitički okvir je definiran nacionalnim strategijama koje se odnose na obrazovnu politiku. Radna skupina za srednjoškolsko obrazovanje Mreže Cjeloživotno učenje za sve smatra da je trenutni okvir zadovoljavajući te da se unutar njega mogu uklopiti svi ključni problemi i rješenja.

2. Pristupačnost

Specifični cilj 2.1.	Smanjiti prepreke za upisivanje srednje škole u skladu s odabranim obrazovnim ciljevima učenika/učenica
Mjere⁷ (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Povećati kapacitete i broj upisnih mjesta u najtraženijim školama/programima • Osigurati ciljanu potporu za otklanjanje prepreka pristupu srednjim školama • Unaprijediti profesionalno usmjeravanje učenika u osnovnoj školi za informiranje i podizanje aspiracija za razne vrste srednjih škola i kasnijih karijernih putova • Uvesti kriterije za poticanje pravičnosti i uključivosti u kriterije upisa u srednju školu
Mjere (dugoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Razviti model vrednovanja i ocjenjivanja u osnovnoj školi koji se temelji na načelima pravičnosti i uključivosti, budući da utječe na upis učenika u srednju školu • Poticati školsku kulturu u osnovnoj školi koja osnažuje obrazovne i karijerne aspiracije svojih učenika
Akteri	MZO, AZOO, srednje škole
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjere NPRSO 2.6. (povećanje obuhvata učenika gimnazijskim programima), 2.8. (profesionalno usmjeravanje) te 3.7. (vidljivost strukovnog obrazovanja).</i>

Specifični cilj 2.2.	Smanjenje rodni nejednakosti u odabiru vrste srednje škole
Mjere (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Donijeti smjernice za rodnu ravnopravnost na razini osnovnih škola, koje uključuju i rodnu ravnotežu u odabiru obrazovnih i karijernih putova • Informirati učenike i učenice o rodno nestereotipnim obrazovnim i karijernim putovima • Unaprijediti profesionalno usmjeravanje učenika i učenica u osnovnoj školi za formiranje aspiracija za razne vrste srednjih škola i kasnijih karijernih putova • Osigurati stipendije za rodno nestereotipne odabire srednjoškolskih programa
Mjere (dugoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Sustavno pratiti i analizirati rezultate istraživanja i vrednovanja o rodni razlikama u obrazovnim ishodima i te rezultate koristiti u svrhu unaprjeđena obrazovnih politika

⁷ Kratkoročne/srednjoročne mjere se odnose na mjere koje bi se mogle donijeti u razdoblju od 1 do 4 godine. Dugoročne mjere se odnose na mjere koje bi se mogle donijeti u razdoblju od 5 do 10 godina

Akteri	MZO, AZOO, osnivači, škole
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjere NPRSO 2.6. (povećanje obuhvata učenika gimnazijskim programima), 2.8. (profesionalno usmjeravanje) te 3.7. (vidljivost strukovnog obrazovanja)</i>

3. Financijska potpora

Specifični cilj 3.1.	Osigurati ravnomjernu regionalnu dostupnost udžbenika, prijevoza i smještaja te stipendija za učenike iz skupina u nepovoljnom položaju
Mjere (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> Razviti model prema kojem bi država iz centralne razine prema županijama utvrdila potrebe za dodatnom podrškom za učenike iz skupina u nepovoljnom položaju te alocirala sredstva Zagovarati da kod svih JLPS-a koji dodjeljuju stipendije u kriterije uđu i skupine u nepovoljnom položaju
Mjere (dugoročno)	<ul style="list-style-type: none"> Izraditi analizu mogućnosti prijevoza do škole za učenike iz udaljenih mjesta; na temelju rezultata analize predložiti izmjene u linijama, trasama ili redu vožnje javnog prijevoza ili subvencionirati druge oblike prijevoza Izraditi plan izgradnje učeničkih domova u gradovima prema kojima gravitiraju učenici iz udaljenih mjesta
Akteri	MZO, JLPS
Poveznica NPRSO	<i>Nema srodnih mjera u NPRSO-u. Predlaže se uvesti ove mjere u nove prioritete i/ili adresirati ih putem drugih mehanizama javne politike.</i>

Specifični cilj 3.2.	Osigurati tehničke mogućnosti za potporu učenju
Mjere (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> U školi osigurati prostor i informatičku opremu za učenike kojima je to potrebno izvan nastave Osigurati opremu za posudbu učenicima iz skupina u nepovoljnom položaju za korištenje kod kuće
Mjere (dugoročno)	<ul style="list-style-type: none"> Osigurati tehničku podršku, održavanje i obnavljane opreme
Akteri	MZO, osnivači srednjih škola
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjeru NPRSO 10.3. (opremljenost škola)</i>

Specifični cilj 3.3.	Sustavno adresirati nedostatak potrebnih kvalificiranih nastavnika, posebice u malim sredinama
Mjere (kratkoročno)	<ul style="list-style-type: none"> Povećati broj i iznos stipendija za studente studijskih programa za deficitarna nastavnička zanimanja
Akteri	MZO, JLPS
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjeru NPRSO 2.4 (uvjeti rada i profesionalni razvoj)</i>

4. Podrška za učenike

Specifični cilj 4.1.	Osigurati stručnu podršku u području osiguravanja dobrobiti učenika
Mjere (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Formirati nacionalni okvir za dobrobit u školama • Prikupljati podatke o dobrobiti svih učenika srednjih škola • Analizirati prikupljene podatke te povezati s rezultatima drugih istraživanja o dobrobiti učenika • Identificirati škole s najvećom potrebom za podrškom u području mentalnog zdravlja i dobrobiti • Pružati podršku kroz interdisciplinarni pristup, u suradnji s lokalnim akterima (lokalne udruge, Hrvatski zavod za socijalni rad, škole, ordinacije školske medicine, roditelji, psiholozi koji djeluju izvan škola itd.) • Po potrebi formirati mobilne timove sastavljene od stručnjaka u području mentalnog zdravlja • Uključiti dobrobit kao prioritet za financiranje preventivnih programa MZO-a
Akteri	MZO, AZOO
Poveznica NPRSO	<i>Posebni ciljevi 6-8 u NPRSO-u usredotočeni su na pružanje ciljane podrške učenicima s teškoćama u razvoju, darovitim učenicima i pripadnicima nacionalnih manjina. Predlaže se proširiti i na ostale skupine u nepovoljnom položaju te uvesti ove mjere u nove prioritete i/ili adresirati ih putem drugih mehanizama javne politike.</i>

5. Podrška za nastavnike

Specifični cilj 5.1.	Unaprijediti nastavničke kompetencije za pravičnost i uključivost
Mjere (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Provoditi edukacije o pravičnosti i uključivosti za nastavnike u suradnji s organizacijama civilnog društva • Unaprijediti programe PPDM izobrazbe te uvesti sadržaje koji se odnose na pravičnost i uključivost
Mjere (dugoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Razviti i provoditi programe stručnog usavršavanja za nastavnike na nastavničkim fakultetima koji su usmjereni na povećanje pravičnosti i uključivosti u školama • Unaprijediti studentske programe za inicijalno obrazovanje nastavnika te ih obogatiti sadržajima koji potiču pravičnost i uključivost
Akteri	MZO, visoka učilišta, udruge
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjeru NPRSO NP 2.4 (uvjeti rada i profesionalni razvoj). Posebni ciljevi 6-8 u NPRSO-u usredotočeni su na unaprjeđenje odgoja i obrazovanja te pružanje ciljane podrške učenicima s teškoćama u razvoju, darovitim učenicima i pripadnicima nacionalnih manjina. Predlaže se proširiti i na ostale skupine u nepovoljnom položaju te uvesti ove mjere u nove prioritete i/ili ih adresirati putem drugih mehanizama javne politike.</i>

Specifični cilj 5.2.	Podrška nastavnicima i stručnim suradnicima za sprječavanje profesionalnog sagorijevanja
Mjere	<ul style="list-style-type: none"> • Formirati nacionalni okvir za dobrobit u školama

(kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Identificirati potrebe nastavnika i stručnih suradnika koji rade sa skupinama u nepovoljnom položaju • Pružati podršku u suradnji s lokalnim akterima
Akteri	MZO, AZOO, škole, udruge
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjeru NPRSO NP 2.4 (uvjeti rada i profesionalni razvoj)</i>

6. Uključiva ustanova

Specifični cilj 6.1.	Definirati i osigurati razvoj kompetencija ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove potrebnih za stvaranje inkluzivne škole⁸
Mjere (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati reviziju važećeg standarda zanimanja i standarda kvalifikacije ravnatelj/ica odgojno-obrazovne ustanove vodeći računa o uključenosti inkluzivne dimenzije u sadržaju dokumenta • Osigurati dostupnost programa za inicijalno osposobljavanje ravnatelja kojima se razvijaju kompetencije za inkluzivno obrazovanje i inkluzivno vođenje škole • Osigurati dostupnost programa za kontinuirani profesionalni razvoj ravnatelja kojima se razvijaju kompetencije za inkluzivno obrazovanje i inkluzivno vođenje škole
Mjere (dugoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Usuglasiti temeljne dokumente (zakone, propise i sl.) koji reguliraju sustav odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj s načelima inkluzivnog vođenja vodeći pritom računa o svim razinama i segmentima odgojno-obrazovnog sustava
Akteri	MZO, AZOO, ASOO, AZVO, sveučilišta, visokoškolske ustanove akreditirane za inicijalno osposobljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika, udruge ravnatelja osnovnih i srednjih škola
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjeru NPRSO NP 2.9 (kvaliteta upravljanja)</i>

Specifični cilj 6.2.	Definirati i osigurati razvoj kompetencija stručnih suradnika odgojno-obrazovne ustanove potrebnih za stvaranje inkluzivne škole
Mjere (kratkoročno/ srednjoročno)	<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati dostupnost programa za inicijalno osposobljavanje stručnih suradnika kojima se razvijaju kompetencije za uključivo obrazovanje • Osigurati dostupnost programa za kontinuirani profesionalni razvoj stručnih suradnika kojima se razvijaju kompetencije za uključivo obrazovanje
Akteri	MZO, AZOO, ASOO, AZVO, sveučilišta, visokoškolske ustanove akreditirane za inicijalno osposobljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika
Poveznica NPRSO	<i>Povezati uz mjeru NPRSO NP 2.4 (uvjeti rada i profesionalni razvoj)</i>

Bilješke s dodatnim objašnjenjima vezanim uz navedene preporuke nalaze se u Prilogu 2. ovom dokumentu.

⁸ Kao temelj za provođenje mjera može poslužiti Kovač (2022)

PRILOG 1: SKUPINE U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU

Mreža Cjeloživotno učenje za sve zalaže se za to da se **svakom pojedincu** tijekom čitavog života osigura pravo na odgovarajuće obrazovanje visoke kvalitete koje će rezultirati pozitivnim iskustvom učenja, osjećajem dobrobiti u svojoj obrazovnoj zajednici te u konačnici obrazovnim ishodima koji odgovaraju kapacitetima svake osobe.

Mreža se posebno zalaže za pružanje individualizirane podrške pojedincima iz **skupina u nepovoljnom položaju**. Mreža definira skupine u nepovoljnom položaju kao skupine koje su u većem riziku od nejednakog pristupa obrazovanju, niže dobrobiti tijekom obrazovnog procesa te nižih obrazovnih postignuća zbog okolnosti ili karakteristika koje su izvan njihove kontrole. Primjeri okolnosti i karakteristika koje su često povezane s nepovoljnim položajem u cjeloživotnoj perspektivi (od rane do odrasle dobi) uključuju:

Okolnosti i karakteristike skupina u nepovoljnom položaju u kontekstu cjeloživotnog učenja (od rane do odrasle dobi)

Društvene i obiteljske okolnosti:	Individualne karakteristike:
<ul style="list-style-type: none"> • niži socioekonomski status i siromaštvo • mjesto življenja (u ruralnim, udaljenim i izoliranim područjima) • pripadnost nacionalnoj, jezičnoj i/ili vjerskoj manjini • status izbjeglice, migranta i tražitelja azila; djeca bez pratnje; ekonomski migranti • otežavajuće obiteljske okolnosti (jednoroditeljske obitelji, samohrani roditelji, konfliktni obiteljski odnosi, roditelji devijantnog ponašanja, zlostavljanje ili zanemarivanje u obitelji i dr.) • djeca u alternativnoj skrbi • izloženost izvanrednim okolnostima poput prirodnih katastrofa, ratova, pandemija i dr. 	<ul style="list-style-type: none"> • razvojni rizici i razvojna odstupanja • problemi u području ponašanja i/ili mentalnoga zdravlja • specifične teškoće u učenju (npr. disleksija, disgrafija, ADHD) • teškoće u razvoju i invaliditet (npr. senzorička oštećenja, intelektualne teškoće, motorički poremećaji, poremećaj iz spektra autizma) • kronične bolesti • traumatsko iskustvo (npr. smrt jednog roditelja) • darovitost • LGBTIQ+ identitet • spol (koji može rezultirati nejednakim ishodima, npr. zbog stereotipnih rodni uloga)

Brojne okolnosti i individualne karakteristike se mogu preklapati i, posljedično, rezultirati višestrukim dimenzijama nepovoljnog položaja (npr. niži socioekonomski status, geografska dislociranost i otežavajuće obiteljske karakteristike).

Mreža preporuča da se u javnopolitičkim dokumentima koristi termin „skupine u nepovoljnom položaju“ te da se odredi kroz širu definiciju koja uzima u obzir izloženost raznim društvenim okolnostima i individualnim karakteristikama koje rezultiraju obrazovnim nejednakostima.

PRILOG 2: DODATNE BILJEŠKE UZ PREPORUKE

Specifični cilj 2.1

1. Povećati kapacitete i broj upisnih mjesta u najtraženijim školama/programima

Budući da brojni učenici ne uspiju upisati srednju školu u skladu sa svojim obrazovnim ciljevima, sustav treba osigurati fleksibilnost u određivanju broja upisnih mjesta s obzirom na potražnju za određenim programima, uz osiguravanje kvalitetne poveznice s potrebama tržišta rada, kao i održivosti i stabilnosti sustava (bez naglih promjena u razini financiranja ustanova ili ukidanja programa deficitarnih zanimanja zbog trenutnih izmjena u razini potražnje). Posebno će biti važno proširivati kapacitete gimnazija i traženih strukovnih škola.

Navedeno se može postići strateškim procesom projekcija upisnih mjesta na razini osnivača škola na lokalnoj ili regionalnoj razini, koji uzima u obzir trendove u potražnji određenih škola i programa te negativne demografske trendove i potrebe društva.

2. Osigurati ciljanu potporu za otklanjanje prepreka pristupu srednjim školama

Učenici ponekad odustaju od prijave u željenu srednju školu ili program zbog nedostupnosti škole ili programa u njihovoj lokalnoj/regionalnoj sredini. Sustav treba unaprijediti infrastrukturne preduvjete koji se odnose na prijevoz, smještaj i prehranu učenika koji se školuju izvan prebivališta. Sustav također treba osigurati da svaki učenik iz skupina u nepovoljnom položaju koji želi upisati određeni program koji nije dostupan u lokalnoj sredini može dobiti adekvatnu financijsku podršku za pokrivanje troškova pohađanja škole ili programa u drugom mjestu. Financijska potpora može uključivati:

- subvencionirani prijevoz
- subvencionirani smještaj
- subvencionirana prehrana
- stipendije.

Za planiranje ove mjere mogu se koristiti podatci iz Nacionalnog informacijskog sustava upisa u srednje škole radi identificiranja mjesta iz kojih dolaze kandidati koji se prijavljuju na određene vrste srednjoškolskih programa.

S druge strane, nužno je ukloniti i fizičke prepreke pristupu srednjim školama, tj. ukloniti arhitektonske barijere koje onemogućuju pristup srednjim školama učenicima s teškoćama u razvoju.

3. Unaprijediti profesionalno usmjeravanje učenika u osnovnoj školi za informiranje i podizanje aspiracija za razne vrste srednjih škola i kasnijih profesionalnih usmjerenja

Učenici se ponekad „samoisključuju“ u procesu odabira srednjih škola tj. odustaju od prijave u željenu srednju školu ili program zbog razloga koji nisu nužno vezani uz njihove sposobnosti i interese (npr. stereotipi i predrasude koji su povezani uz društveno porijeklo, etnicitet, socioekonomski status, teškoće, percepciju akademske uspješnosti).

Pravodobno profesionalno savjetovanje i usmjeravanje na osnovnoškolskoj razini može osnažiti učenike da razmotre razne obrazovne i karijerne putove koji su vođeni njihovim intrinzičnim interesima, afinitetima i mogućnostima. Takvo profesionalno usmjeravanje pretpostavlja interaktivan proces i razgovor putem radionica, a ne isključivo putem kanala informiranja ili putem

korištenja psihodijagnostičkih instrumenata. Provedba ove mjere u školama može biti osigurana u suradnji sa CISOK centrima i/ili organizacijama civilnog društva. Ovu mjeru treba povezati s mjerom 2.8. iz Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja koja predviđa aktivnu ulogu nastavnika u procesu profesionalnog savjetovanja i usmjeravanja.

Ova mjera može uključivati provođenje nacionalne informativne kampanje za informiranje učenika osnovnih škola o obrazovnim i profesionalnim usmjerenjima, kao i informiranje i savjetovanje roditelja osnovnoškolaca o mogućim obrazovnim i profesionalnim usmjerenjima za svoju djecu.

4. Uvesti kriterije za poticanje pravičnosti i uključivosti u kriterije upisa u srednju školu

Prošlim Pravilnikom o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u I. razred srednje škole (čl. 18.,19.,20.,21.) bilo je osigurano pravo na jedan dodatni bod za kandidate iz tri različite skupine u nepovoljnom položaju: učenici sa zdravstvenim teškoćama; učenici koji žive u otežanim uvjetima obrazovanja uzrokovanim nepovoljnim ekonomskim, socijalnim te odgojnim čimbenicima; učenici pripadnici romske nacionalne manjine. Prema novom Pravilniku ukida se dodatni bod za učenike sa zdravstvenim teškoćama i one koji žive u otežanim uvjetima obrazovanja (uzrokovanim nepovoljnim ekonomskim, socijalnim te odgojnim čimbenicima). Umjesto dodatnog boda, navedenim se skupinama daje prednost pri upisu u slučaju kada dva ili više kandidata imaju izjednačen broj bodova iz elemenata koji se boduju za upis. Pravo na jedan dodatni bod ostaje samo djeci bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi te pripadnicima romske nacionalne manjine (koji imaju pravo na dva dodatna boda). Ovom izmjenom se dodatno otežava pristup željenim srednjim školama skupinama u nepovoljnom položaju. Prijedlog je posebno problematičan ako se uzme u obzir da Pravilnik i dalje osigurava do 4 dodatna boda za rezultate u natjecanjima iz znanja i sportskim natjecanjima ili čak izravan upis.

Potrebno je poduzeti mjere za stvaranje pravičnog i uključivog sustava odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj te sprječavanje obrazovnih nejednakosti. Upravo je davanje dodatnih bodova i prednosti pri upisu jedan od načina postizanja toga cilja. Stoga, bilo bi pravičnije da se ne ukine dodatni bod za učenike sa zdravstvenim teškoćama i one koji žive u otežanim uvjetima obrazovanja (prema člancima 18., 19. i 20. važećeg Pravilnika) te da se uz dodatni bod daje prednost pri upisu svim skupinama u nepovoljnom položaju navedenim u Pravilniku (u člancima 18., 19., 20. i 21. važećeg Pravilnika).

Dugoročne mjere

Smanjivanje kohorte mladih zbog negativnih demografskih trendova moglo bi pridonijeti djelomičnom rješavanju problema budući da se broj upisnih mjesta povećava smanjivanjem broja djece.

Specifični cilj 2.2.

1. Donijeti smjernice za rodnu ravnopravnost na razini osnovnih škola, koje uključuju i rodnu ravnotežu u odabiru obrazovnih i karijernih putova

Navedene smjernice mogu se temeljiti na publikaciji Kožić Komar, V., S. Cesar i V. Pavlović (2021.) Smjernice za ostvarenje rodne ravnopravnosti u školama. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

2. Informirati učenike i učenice o rodno nestereotipnim obrazovnim i karijernim putovima

Aktivnosti mogu uključivati informativne kampanje te imenovanje ambasadora koji bi osvještavali o prednostima širokog spektra odabira. Osim učenika poželjno je informirati i roditelje ili skrbnike.

3. Unaprijediti profesionalno usmjeravanje učenika i učenica u osnovnoj školi za formiranje aspiracija za razne vrste srednjih škola i kasnijih karijernih putova

Pravodobno profesionalno savjetovanje i usmjeravanje na osnovnoškolskoj razini može osnažiti učenike da razmotre razna obrazovna i profesionalna usmjerenja koji su vođeni njihovim intrinzičnim interesima, afinitetima i mogućnostima.

Takvo profesionalno usmjeravanje pretpostavlja interaktivan proces i razgovor putem radionica, a ne isključivo putem kanala informiranja ili putem korištenja psihodijagnostičkih instrumenata.

4. Osigurati stipendije za rodno nestereotipne odabire srednjoškolskih programa

Stipendiranje rodno nestereotipnih odabira srednjoškolskih programa, osim što rezultira povećanjem broja rodno nestereotipnih odabira srednjoškolskih programa, može imati posebno pozitivan učinak na učenike iz skupina u nepovoljnom položaju.

Specifični cilj 3.1

1. Razviti model prema kojem bi država iz centralne razine prema županijama utvrdila potrebe za dodatnom podrškom za učenike iz skupina u nepovoljnom položaju te alocirala sredstva

Takvim modelom nastoji se osigurati da učenici iz skupina u nepovoljnom položaju dobiju ciljanu podršku. Financijska potpora može uključivati subvencionirani prijevoz, subvencionirani smještaj, subvencioniranu prehranu, stipendije.

Za planiranje ove mjere mogu se koristiti podatci iz Nacionalnog informacijskog sustava upisa u srednje škole radi identificiranja mjesta iz kojih dolaze kandidati koji se prijave na određene vrste srednjoškolskih programa.

2. Zagovarati da kod svih JLPS koji dodjeljuju stipendije u kriterije uđu i skupine u nepovoljnom položaju

Postojanje kriterija koji se odnose na učenike iz skupina u nepovoljnom položaju doprinosi povećanju pravičnosti i može pridonijeti smanjenju obrazovnih nejednakosti.

Dugoročne mjere

1. Izraditi analizu mogućnosti prijevoza do škole za učenike iz udaljenih mjesta. Na temelju rezultata analize predložiti izmjene u linijama, trasama ili redu vožnje javnog prijevoza, ili subvencionirati druge oblike prijevoza

Za planiranje ove mjere mogu se koristiti podatci iz Nacionalnog informacijskog sustava upisa u srednje škole radi identificiranja mjesta iz kojih dolaze kandidati koji se prijave na određene vrste srednjoškolskih programa.

2. Izraditi plan izgradnje učeničkih domova u gradovima prema kojima gravitiraju učenici iz udaljenih mjesta

Za planiranje ove mjere mogu se koristiti podatci iz Nacionalnog informacijskog sustava upisa u srednje škole radi identificiranja mjesta iz kojih dolaze kandidati koji se prijave na određene vrste srednjoškolskih programa.

Specifični cilj 3.3.

1. Povećati broj i iznos stipendija za studente studijskih programa za deficitarna nastavnička zanimanja

Na tržištu rada nedostaje nekih nastavničkih zanimanja (npr. deficitarni su nastavnici matematike, fizike, informatike) te se povećava udio nestručno zastupljene nastave. Stipendiranje će pridonijeti povećanju broja upisanih studenata u studijske programe za deficitarna nastavnička zanimanja.

POPIS LITERATURE

- Agencija za strukovno obrazovanje odraslih. *Program razvoja sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (2016.-2020.)*. Dostupno na: https://www.asoo.hr/UserDocsImages/Program%20SOO_HR.pdf
- Ambruš, K., Budeš, M., Liković, M., Mihaljević, R. i Mirković Knaus, I. (2021). *Mentalno zdravlje srednjoškolaca kroz iskustva s pandemijom COVID-19*. Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet Studijski centar socijalnog rada. Dostupno na: <https://apps.unizg.hr/ректорова-nagrada/javno/radovi/1336/preuzmi>
- Baranović, B. (ur.) (2015). *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? – Pristup visokom obrazovanju*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. Dostupno na: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/469/1/Koji%20srednjo%C5%A1kolci%20namjeravaju%20studirati.pdf>
- Bilić, V. i Balog, M. (2019). Percepcija vršnjačkog nasilja nad djecom s teškoćama u realnom i virtualnom svijetu. *Napredak*, 160(3-4), 339-363. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/231178>
- Buković, N., Matković, T. (2018). *Cedefop opinion survey on vocational education and training in Europe: Croatia*. Cedefop ReferNet thematic perspectives series. http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2018/opinion_survey_VET_Croatia_Cedefop_ReferNet.pdf
- Cedefop (2020). *Strukovno obrazovanje i osposobljavanje u Hrvatskoj: kratki pregled*. Luksemburg: Ured za publikacije. Dostupno na: <http://data.europa.eu/doi/10.2801/259867>
- Državni zavod za statistiku (2022). *Osnovne škole, kraj šk. g. 2020./2021. i početak šk. g. 2021./2022.* Dostupno na : <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29006>
- Europska komisija (n.d). *Well-being at schools*. Preuzeto 15.6.2023. sa: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/school-education/well-being-at-school>
- Europski parlament (2022). *Rezolucija Europskog parlamenta od 13. rujna 2022. o utjecaju obustave obrazovnih, kulturnih i sportskih aktivnosti te aktivnosti za mlade zbog pandemije bolesti COVID-19 na djecu i mlade u EU-u (2022/2004(INI))*. Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0314_HR.html
- Jugović, I. (2015). Rodna dimenzija odabira područja studija. U B. Baranović (ur.). *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? – pristup visokom obrazovanju i odabir studija* (str. 165-185). Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Dostupno na: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/469/1/Koji%20srednjo%C5%A1kolci%20namjeravaju%20studirati.pdf>
- Jugović, I. (2017). *Students' gender-related choices and achievement in physics*. Center for Educational Policy Studies Journal, 7(2), 71-95. Dostupno na: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/771/>
- Jugović, I. & Bezinović, P. (2020). Victimization experiences in school and perceived teacher support of same-sex-attracted high school students. In J. I. Kjaran & H. Sauntson (eds.) *Schools as Queer Transformative Spaces* (pp. 103-122). Routledge. doi:10.4324/9781351028820-7
- Jugović, I., Doolan, K., (2013). Is There Anything Specific about Early School Leaving in Southeast Europe? A Review of Research and Policy. *European journal of education*, 48(3), 363-377. Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ejed.12041>
- Keresteš, G. (2021). Kako su djeca? Rezultati drugog vala istraživanja dječjeg iskustva za vrijeme pandemije COVID-19 u Hrvatskoj. U N. Jokić-Begić i sur. (ur.): *Kako smo? Život u Hrvatskoj u doba korone - Preliminarni rezultati drugog vala istraživanja (izvještaj)*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: https://web2020.ffzg.unizg.hr/covid19/wp-content/uploads/sites/15/2020/06/Kako-smo-Preliminarni-rezultati_brosura.pdf

- Klepač, O. (2016). 'Namjera studiranja učenika različitog rezidencijalnog podrijetla – kapitali i simbolička vrijednost obitelji i zajednica odrastanja', *Sociologija i prostor*, 54(2 (205)), str. 127-147. Dostupno na: <https://doi.org/10.5673/sip.55.2.2>
- Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. i Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 199-242.
- Kovač, V (2022), *Razvijanje kompetencija ravnatelja za inkluzivno vođenje škola - smjernice za odgojno-obrazovne politike: Hrvatska*, Mreža centara za obrazovne politike, Hrvatska. Dostupno na: https://api.kpk.eglas.hr/uploads/Policy_Road_Map_HRV_30_11_za_web_019df915fe.pdf
- Košutić, I., Puzić, S., Doolan, K. (2015). Društveni i institucionalni aspekti odluke o studiranju i odabira visokoškolske institucije. U B. Baranović (ur.). *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? – pristup visokom obrazovanju i odabir studija* (str. 123-163). Institut za društvena istraživanja. Dostupno na: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/469/1/Koji%20srednjo%C5%A1kolci%20namjeravaju%20studirati.pdf>
- Kozjak Mikić, Z., Jokić Begić, N., Bunjevac, T. (2012). Zdravstvene teškoće i izvori zabrinutosti adolescenata tijekom prilagodbe na srednju školu. *Psihologijske teme*, 21 (2), 317-336. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/89532>
- Luketić, M. (2018). Odnosi u obitelji i njihov utjecaj na školski uspjeh djece. *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 2 (2), 69-81. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/234865>
- Markočić Dekanić A., Markuš Sandrić, M., Gregurović, M. (2019.) *TALIS 2018: Učitelji, nastavnici i ravnatelji – cjeloživotni učenici. Međunarodno istraživanje učenja i poučavanja*. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. Dostupno na: http://dokumenti.ncvvo.hr/Dokumenti_centra/TALIS/TALIS_2018_nacionalni_izvjestaj.pdf
- Markočić Dekanić, A., Markuš Sandrić, M., Gregurović, M. Elezović, I. (2020). *PISA 2018: Globalne kompetencije učenika. Međunarodno istraživanje znanja i vještina učenika*. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. <https://pisa.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2020/10/PISA-2018-izvjestaj-globalne-kompetencije.pdf>
- Matković, T. (2010) Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj : trendovi u proteklom desetljeću. *Društvena istraživanja*, 19 (4/5), 643-667. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/90525>
- Matković, T., Šabić, J. (2022). *Studija o stanju u području srednjoškolskog obrazovanja u svrhu povećanja obuhvata učenika gimnazijskim programima i smanjivanja broja suficitarnih programa u strukovnome obrazovanju*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniPlan2021-2027/Studija-srednje-obrazovanje.pdf>
- Matković, T., Lukić, N., Buković, N., Doolan, K. (2013) *Destination uncertain? Trends, perspectives and challenges in strengthening vocational education for social inclusion and social cohesion*. Publications Office of the European Union. Dostupno na: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/17E7427BD455393CC1257BC10032C7E5_VE_T%20x%20social%20inclusion_Croatia.pdf
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *ŠeR – Školski e-Rudnik (Vol. 2)*. Dostupno na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja: <https://mzo.gov.hr/vijesti/ser-skolski-e-rudnik-vol-2/2045>
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2020). *ŠeR – Školski e-Rudnik (Vol. 3)*. Dostupno na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja: <https://mzo.gov.hr/vijesti/ser-skolski-e-rudnik-vol-3/3404>
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2023). *ŠeR – Školski e-Rudnik (Vol. 2)*. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/ser-skolski-e-rudnik-3419/3419>

- Odak, I., Puzić, S. (2019) Perspektiva društvenog podrijetla – želje, planovi i stavovi učenika završnih razreda srednjih škola o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. U: Ristić Dedić, Z. i Jokić, B. (ur.) *Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca*. Agencija za znanost i visoko obrazovanje (AZVO), str. 84-103. Dostupno na: https://www.studij.hr/public/resources/brosure/pdf/sto_nakon_srednje.pdf
- Pahić, T., Miljević-Ričički, R. i Vizek Vidović, V. (2010). Uključenost roditelja u život škole: percepcija roditelja opće populacije i predstavnika roditelja u školskim tijelima. *Odgojne znanosti*, 12 (2 (20)), 329-346. Dostupnost na <https://hrcak.srce.hr/68276>
- Perak, J. (2021). *Izveštaj o mentalnom zdravlju i psihosocijalnim potrebama škola u Sisačko-moslavačkoj županiji*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Dostupno na: https://fso.hr/wp-content/uploads/2021/11/Izvestaj-stanja-skola-u-SMZ_FINAL_dizajn.pdf
- Petak, A., Brajša-Žganec, A. (2014). Učestalost simptoma somatizacije kod gimnazijalaca. *Croatian Journal of Education*, 16 (4), 1119-1146. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/132971>
- Popović, S., Buljevac, M. (2016). Prekid srednjoškolskog obrazovanja mladih s teškoćama u razvoju. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (3), 463-488. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177452>
- Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2020.) *Paralelno izvješće s listom pitanja o provedbi UN-ove konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. <https://posi.hr/wp-content/uploads/2021/03/Paralelno-izvjesce-2020-POSI.docx>
- Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2022.) *Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom 2022*. Dostupno na: <https://posi.hr/wp-content/uploads/2023/04/Izvjescje-o-radu-Pravobranitelja-za-osobe-s-invaliditetom-2022.pdf>
- Puzić, S., Baketa, N., Baranović, B., Gregurović, M., Matković, T., Mornar, M., Odak, I., Šabić, J. (2021). *O podzastupljenim i ranjivim skupinama studenata: prilozi unaprjeđivanju socijalne dimenzije visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Institut za društvena istraživanja. https://wwwadmin.idi.hr/uploads/oprss_hr_024a468c06.pdf
- Puzić, S., Gregurović, M. i Odak, I. (2018). Kulturni kapital i obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj, Njemačkoj i Danskoj: usporedna analiza PISA 2009 podataka. *Revija za socijalnu politiku*, 25(2), 133-156. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/204614>
- Puzić, S. Odak, I., Šabić, J. (2019). Educational Outcomes and Aspirations of Upper Secondary School Students: The Cultural Capital and Relative Risk Aversion Perspectives. *Sociologija*, 61(3), 368-388. Dostupno na: http://www.sociologija.org/admin/published/2019_61/3/637.pdf
- Puzić, S., Marušić, I., Matić Bojić, J., Pikić Jugović, I. i Šabić, J. (2023.) *Obrazovne nejednakosti u srednjoškolskom obrazovanju iz učeničke i nastavničke perspektive*. Rukopis u postupku objavljivanja
- Puzić, S., Šabić, J. i Marušić, I. (2023.) Neke odrednice samoeфикаsnosti srednjoškolskih nastavnika za poučavanje u razredu s visokom razinom sociokulturne različitosti. *Sociologija i prostor*. Rukopis u postupku objavljivanja.
- Puzić, S., i Šabić, J., Odak, I. (2021). Vocational school students' aspirations for higher education and selected social background characteristics. *Sociologický časopis*, 57(6), 661-682. Dostupno na: <https://doi.org/10.13060/csr.2021.039>
- Puzić, S., Gregurović, M., Košutić, I. (2016). Cultural Capital - A Shift in Perspective : An Analysis of PISA 2009 Data for Croatia. *British Journal of Sociology of Education*, 37(7), 1056-1076. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01425692.2014.1001058>
- Puzić, S., Marušić, I., Odak, I., Pijaca Plavšić, E., Pikić Jugović, I. (2022). „Srednjoškolsko obrazovanje”, u Farnell, T (ur.). *Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja*. Institut za razvoj obrazovanja. Dostupno na: https://iro.hr/wp-content/uploads/2022/05/Obrazovne-nejednakosti_online.hr-F.pdf
- Ratkajec Gašević, G., Horvat, M. (2022). „Prema mreži podrške mladima u riziku od preranog ispadanja iz odgojno-obrazovnog sustava u postpandemijskom razdoblju“ u Zovko, A., Vukelić, N., Miočić, I., ur. (2022). *Prema postpandemijskom obrazovanju: kako osnažiti*

- sustav odgoja i obrazovanja?. Sveučilište u Rijeci. Dostupno na: http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2023/04/Monografija_Prema-postpandemijskom-obrazovanju.pdf
- Ristić Dedić, Z., Jokić, B. (2021). 'Perspektive hrvatskih učenika o nastavi na daljinu tijekom pandemije bolesti COVID-19', *Društvena istraživanja*, 30(2), str. 227-247. Dostupno na: <https://doi.org/10.5559/di.30.2.03>
- Ristić Dedić, Z., Jokić, B., Matić, J., Košutić, I. i Šabić, J. (2017). *Kakve su navike učenja, obrasci pisanja (prepisivanja) domaćih zadaća i percepcija meritokracije? - Populacijska perspektiva: Krapinsko-zagorska, Međimurska, Varaždinska i Zagrebačka županija*. Serija „O učenju 2015./2016.“. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Dostupno na: https://www.idi.hr/aspiracije/O_ucenju_2016-radne_navike_dz_prepisivanje_i_percepcija_meritokracije.pdf
- Šabić, J. (2019). „Populacijska perspektiva – visokoškolski odabiri hrvatskih srednjoškolaca u razdoblju od 2010. do 2017. godine“, u Ristić Dedić, Z., i Jokić, B (ur.). *Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca*. Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Dostupno na: https://www.studij.hr/public/resources/brosure/pdf/sto_nakon_srednje.pdf
- Šćukanec Schmidt, N., Farnell, T.D., Skledar Matijević, A. i Kekez, A. (2023). Pravičnost i uključivost obrazovnog sustava: analiza dizajna hrvatskih obrazovnih politika. *Političke analize*, 12 (45), 22-35. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/305054>
- Štambuk, M. (2022). *Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj*. Izvještaj o rezultatima istraživanja. Zagreb/Rijeka: LORI. Dostupno na: https://lori.hr/wp-content/uploads/2023/04/Iskustva_i_potrebe_mladih_LGBTIQ_osoba_u_Hrvatskoj.pdf
- Tomić, I., Botrić, V., Žilić, I. (2018). *Analiza stanja i preporuke za razvoj daljnjih aktivnosti za osobe u NEET statusu*. Uspostava sustava praćenja NEET osoba. Dostupno na: https://www.eizg.hr/userdocsimages/projekti/neet_studija.PDF
- UNESCO (2017). *A guide for ensuring inclusion and equity in education*. Geneva: UNESCO IBE. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>
- Vlada Republike Hrvatske (2021). *Nacionalni plan za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine*. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Nacionalni%20plan%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma.pdf>

POPIS KRATICA

ASOO – Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih

AZOO – Agencija za odgoj i obrazovanje

AZVO – Agencija za znanost i visoko obrazovanje

CISOK – Centar za informiranje i savjetovanje o karijeri

EU – Europska unija

JLPS – Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave

MZO – Ministarstvo znanosti i obrazovanja

NPRSO – Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine

POPIS ČLANOVA MREŽE

Temeljni članovi

1. Institut za razvoj obrazovanja: Thomas Farnell; Branislava Baranović; Dejana Bouillet; Sanja Brajković; Ana Skledar Matijević; Ninoslav Šćukanec Schmidt
2. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: Nikola Baketa; Katarina Jaklin; Iris Marušić; Jelena Matić Bojić; Teo Matković; Iva Odak; Ivana Pikić Jugović; Saša Puzić; Josip Šabić
3. Forum za slobodu odgoja: Jelena Perak; Eli Pijaca Plavšić
4. Akademija za politički razvoj: Ivana Novoselec
5. Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu: Marina Šimanović
6. Pučko otvoreno učilište Zagreb: Tihomir Žiljak
7. Nansen dijalog centar: Ivana Milas; Valentina Mikulić
8. Udruga gradova u Republici Hrvatskoj: Lucija Jusup
9. Udruga roditelja Korak po korak: Matea Biloglav, Karmen Stipeč; Renato Vuk
10. Udruga za razvoj visokoga školstva "Universitas": Vesna Kovač; Ivana Miočić
11. Pojedinačna članica: Anka Kekez Koštro

Pridruženi članovi

12. Kompetencijska mreža ICT-AAC: Željka Car; Jasmina Ivšac-Pavliša
13. Sveučilišni savjetovališni centar Sveučilišta u Rijeci: Ivanka Živčić-Bećirević; Tamara Martinac Dorčić; Sandra Nuždić
14. Mreža mladih Hrvatske: Jovana Kepčija Pavlović
15. Hrvatsko andragoško društvo: Dražen Maksimović; Siniša Kusić; Morana Koludrović; Anita Zovko
16. Kuća ljudskih prava Zagreb: Tina Đaković
17. GOOD inicijativa: Branimira Penić
18. Udruga SIDRO: Katarina Turković Gulin; Nadina Đuretić; Endži Vrdoljak Skelin
19. Udruga roditelja djece s oštećenjem vida i dodatnim poteškoćama u razvoju „OKO“: Nada Bjelčić; Željka Dostal Brašnić
20. Pučko otvoreno učilište Korak po korak: Bojana Gotlin; Marina Matešić
21. Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske – SOIH: Marica Mirić; Kristina Peruničić; Martina Mokus; Ratmir Džanić
22. Ambidekster klub: Martina Horvat
23. Romski resursni centar: Elizabet Takač; Jovana Petrović; Natalija Gašić
24. Pojedinačni članovi: Karin Doolan; Margareta Gregurović; Lelia Kiš-Glavaš; Dalida Rittossa; Ivana Dobrotić; Olja Družić Ljubotina; Tino Vodanović